

MIGRATSIYA HUQUQI: TARIXIY ASOSLAR, IJTIMOYIY-IQTISODIY TA’SIRLAR VA ZAMONAVIY SIYOSATNING GLOBAL DINAMIKASI

Dilshodbek T. Toshpo‘latov

“786 HIMOYA” Advokatlik Byurosida chida r-advokat

Annotatsiya. Migratsiya huquqi shaxslarning milliy chegaralar ichida va undan o‘tib ketish erkinligini o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada migratsiyaning tarixiy, ijtimoiy, huquqiy va iqtisodiy jihatlari ko‘rib chiqilib, odamlar nima uchun ko‘chib o‘tishlari, ular duch keladigan muammolar va ularning harakatini shakllantiradigan siyosat haqida so‘z boradi. Tahlil asosiy nazariy istiqbollarni, zamonaviy migratsiya siyosatini va ularning global jamiyat uchun ta’sirini o‘z ichiga oladi.

Kalit So‘zlar: Migratsiya, inson huquqlari, chegara nazorati, migratsiya siyosati, qochqin, boshpana, global harakatchanlik, emigratsiya, immigratsiya, harakat erkinligi, ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir.

KIRISH

Migratsiya insonning tabiiy hodisasi bo‘lib, ko‘pincha iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va siyosiy omillar ta’sirida yuzaga keladi. U shaxslar va jamiyatlar uchun imkoniyatlar yaratsa-da, integratsiya masalalari, xavfsizlik muammolari va inson huquqlari masalalarini o‘z ichiga olgan murakkab muammolarni ham taqdim etadi. Ushbu maqola migratsiya huquqini insonning asosiy huquqi sifatida o‘rganadi, uning milliy suverenitet, iqtisodiy barqarorlik va global adolatga ta’sirini o‘rganadi.

Ushbu maqolada migratsiya huquqining ijtimoiy-siyosiy o‘lchovlarini o‘rganish uchun huquqiy hujjatlar, hukumat hisobotlari, migratsiya tadqiqotlari va muhojirlar bilan suhbatlar ma’lumotlarini sintez qiladigan sifatli yondashuv qo‘llaniladi. Qiyosiy tahlil, shuningdek, turli mamlakatlar bo‘ylab migratsiya siyosatini o‘rganish uchun ishlatiladi, bunda huquqiy asoslar va ijro strategiyalaridagi farqlarga e’tibor qaratiladi.

Migratsiya huquqi-bu xalqaro huquq, inson huquqlari va axloqning bir qancha sohalariga taalluqli tushuncha. Odatda bu shaxslar yoki guruhlarning yashash sharoitlari, xavfsizligi yoki imkoniyatlarini yaxshilash uchun chegaralar ichida va bo‘ylab erkin harakatlanish qobiliyatini anglatadi. Biroq, bu “huquq” murakkab va ko‘pincha bahsli bo‘lib, milliy qonunlar, xalqaro shartnomalar va geosiyosiy mulohazalarga qarab sezilarli darajada farq qiladi.

Inson huquqlari bo‘yicha xalqaro qonun: inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi (UDHR) har qanday mamlakatni, shu jumladan o‘z mamlakatini tark

etish va o'z mamlakatiga qaytish huquqini o'z ichiga oladi (13-modda). Biroq, bu boshqa mamlakatga kirish yoki ko'chib o'tish huquqini aniq kafolatlamaydi, bu ko'pincha ichki siyosat masalasidir.

Siz haqsiz. Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasining (UDHR) 13-moddasida harakat bilan bog'liq ikkita huquq alohida ko'rib chiqilgan:

Har qanday mamlakatni tark etish huquqi, o'z jumladan (maqola 13(1)) — bu shaxslar sayohat va cheklovsiz o'z vatanini chiqish erkinligini beradi.

O'ng o'z mamlakatiga qaytish uchun (maqola 13 (2)) — bu tark keyin o'z yurtiga qaytish uchun shaxslar huquqini tasdiqlaydi.

Biroq, UDHR boshqa mamlakatga kirish yoki ko'chib o'tish huquqini aniq bermaydi. Immigratsiya, boshpana va chegara nazorati bilan bog'liq qarorlar, odatda, milliy qonunlar va siyosat bilan tartibga solinadigan alohida davlatlarning ixtiyorida qoladi. Bu shuni anglatadiki, odamlar o'z mamlakatlarini tark etish va qaytish huquqiga ega bo'lishlari mumkin bo'lsa-da, boshqa mamlakatga kirish huquqi ushbu mamlakat qonunlari va migratsiya siyosati bilan belgilanadi.

Inson huquqlari bo'yicha xalqaro qonun muhojirlar va qochqinlarni himoya qilishni tan oladi. Masalan, qochqinlar ostida huquqlarga ega 1951 qochqinlar Konventsiya, qaysi refoulement qarshi himoya o'z ichiga oladi (ular jiddiy tahdidlarga duch bir mamlakatga majburiy qaytish) va boshpana izlovchilar uchun ma'lum huquqlarini kafolatlaydi. Ammo, umuman olganda, ko'chib o'tish huquqi tark etish va qaytish huquqlari bilan bir xil tarzda tan olinmaydi.

Qochqinlar va boshpana izlovchilar: 1951 yilgi qochqinlar to'g'risidagi Konventsiya va uning 1967 yilgi protokoli qochqinlarni himoya qilishni, shu jumladan boshpana olish huquqini o'rnatdi. Ushbu shartnomalar imzolagan davlatlarni irqiga, diniga, millatiga, ijtimoiy guruhiga yoki siyosiy fikriga qarab ta'qiblardan qochganlarni himoya qilishga majbur qiladi. Shuning uchun qochqinlar ko'chib o'tish uchun yanada mustahkam “huquq” ga ega, garchi bu huquq ularning maqomini tan olishga bog'liq bo'lsa.

Iqtisodiy migrantlar: qochqinlardan farqli o'laroq, iqtisodiy migrantlar—asosan yaxshi ish imkoniyatlari yoki yashash sharoitlari uchun ko'chib kelganlar—xalqaro huquqda bir xil darajada himoyaga ega emaslar. Ularning ko'chib o'tish qobiliyati har bir mamlakatning migratsiya qonunlari va siyosatiga bog'liq bo'lib, ular kvotalar, mehnat bozori ehtiyojlari yoki boshqa mezonlar asosida ularning harakati yoki huquqlarini cheklashi mumkin.

Iqtisodiy migrantlar birinchi navbatda yaxshilangan iqtisodiy imkoniyatlar, ish bilan ta'minlash istiqbollari yoki yashash sharoitlarini yaxshilash uchun bir mamlakatdan boshqasiga ko'chib o'tadigan shaxslar. Xavfsizligi yoki farovonligiga tahdid tufayli

xalqaro huquq bilan himoyalangan qochqinlardan farqli o'laroq, iqtisodiy migrantlar xalqaro huquq bo'yicha bir xil huquqiy himoyaga ega emaslar.

Iqtisodiy muhojirlarning migratsiyasi immigratsiya qonunlari va boradigan mamlakat siyosati bilan tartibga solinadi. Ushbu qonunlar ko'pincha muhojirlarning kirishi va qolishini quyidagi choralar orqali tartibga soladi:

Kvotalar: ba'zi mamlakatlar mehnat bozori ehtiyojlari, mamlakatning iqtisodiy ustuvorliklari yoki ijtimoiy tizimlarning imkoniyatlaridan kelib chiqib, ma'lum bir davrda qabul qiladigan iqtisodiy migrantlar soniga cheklovlar qo'yadilar.

Mehnat bozori ehtiyojlari: ko'pgina mamlakatlar mahalliy iqtisodiyotda talab qilinadigan muayyan ko'nikma yoki malakaga ega bo'lgan muhojirlarga ustuvor ahamiyat berishadi. Immigratsiya siyosati ko'pincha sog'liqni saqlash, texnologiya yoki muhandislik kabi sohalarda malakali ishchilarni qo'llab-quvvatlaydi, shu bilan birga malakasiz mehnat imkoniyatlarini cheklaydi.

Ishlash uchun ruxsatnomalar va vizalar: ishga ko'chib o'tish uchun iqtisodiy muhojirlar ko'pincha ishlash uchun ruxsat yoki viza olishlari kerak. Ushbu hujjatlar vaqtinchalik yoki doimiy bo'lishi mumkin va qat'iy mezonlarga bo'ysunadi, masalan, ish takliflari yoki boradigan mamlakatdagi ish beruvchilar tomonidan homiylik.

Iqtisodiy integratsiya: mamlakatlar migrantlarning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan integratsiyalashuvi uchun tilni bilish, madaniy bilimlar yoki eng kam ish haqi chegaralari kabi shartlarni belgilashi mumkin. Ushbu talablar migrantlarning mamlakat iqtisodiyotiga o'z resurslarini ortiqcha yuklamasdan hissa qo'shishini ta'minlashga qaratilgan.

Iqtisodiy muhojirlar va qochqinlar o'rtasidagi farq ularning xalqaro huquqqa muvofiq himoya va huquqlarning turli darajalarini ta'kidlaydi, qochqinlar ularning zaifligi va o'z mamlakatlariga qaytarilishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlari tufayli alohida e'tiborga olinadi.

Ichki migratsiya: milliy chegaralar ichida ichki migratsiya odatda ko'pchilik mamlakatlar tomonidan tan olingan huquq bo'lib, fuqarolarning bir mintaqadan boshqasiga erkin harakatlanishiga imkon beradi. Biroq, ba'zi hollarda xavfsizlik muammolari yoki boshqa davlat manfaatlari tufayli cheklovlar mavjud.

Axloqiy mulohazalar: ko'pgina olimlarning ta'kidlashicha, migratsiya insonning asosiy huquqi bo'lib, odamlarning yaxshi hayot va xavfsizlikka intilishlari bilan bog'liq. Biroq, ushbu huquqni milliy suverenitet, madaniyatni saqlash va qabul qiluvchi mamlakatlarga iqtisodiy ta'sir bilan qanday muvozanatlash bo'yicha munozaralar davom etmoqda.

Zamonaviy munozaralar va muammolar: iqlim o'zgarishi, mojarolar va iqtisodiy nomutanosiblik migratsiyani tobora kuchaytirmoqda. Bu “iqlim qochqinlari” atrofida munozaralarni va ekologik inqirozlar sharoitida migratsiyani hal qilish uchun yangi xalqaro asoslarni yaratish zarurligini keltirib chiqardi.

Migratsiya huquqi murakkab masala bo'lib qolmoqda, chunki u suverenitet, xavfsizlik va inson qadr-qimmatiga ta'sir ko'rsatadigan siyosat bilan kesishadi. Global muammolar oshgani sayin, migrantlarni himoya qilish va qabul qiluvchi mamlakatlar uchun barqarorlikni ta'minlash uchun migratsiyani tartibga soluvchi qonunlar va me'yorlarni qanday rivojlantirish haqida doimiy muloqotlar mavjud.

Migratsiya huquqi davlat suvereniteti va inson huquqlari o'rtasidagi muvozanat harakatini taqdim etadi. Mamlakatlar iqtisodiy, ijtimoiy va xavfsizlik masalalarini boshqarishda muhojirlarning huquqlarini hurmat qilish bilan kurashadilar. Ushbu bo'limda adolatli migratsiya siyosati uchun potentsial asoslar muhokama qilinadi kooperativ xalqaro shartnomalar, bu inson harakatchanligini davlat tashvishlari bilan muvozanatlashtirishi mumkin. Ksenofobiyaning kamaytirish va muhojirlar va mahalliy aholi o'rtasida tinch-totuv yashashni osonlashtirish uchun ijtimoiy integratsiya choralarining ahamiyatiga ham e'tibor qaratiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, migratsiya ko'pincha iqtisodiy yoki xavfsizlik nuqtai nazaridan qaralsa-da, bu asosan inson huquqlari masalasidir. Migratsiya huquqini hurmat qilish milliy manfaatlar bilan bir qatorda inson qadr-qimmatini birinchi o'ringa qo'yadigan global asosni talab qiladi. Tavsiyalarga quyidagilar kiradi:

1. Barcha muhojirlarga adolatli munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan global migratsiya ko'rsatmalarini yaratish.
2. Mezbon jamiyatlarda inklyuzivlikni targ'ib qiluvchi integratsiya siyosatini amalga oshirish.
3. Qashshoqlik, mojarolar va iqlim o'zgarishi kabi migratsiyaning asosiy sabablarini hal qiladigan dasturlarga sarmoya kiritish.

ADABIYOTLAR.

1. Каланов К. Особенности миграционных процессов в Узбекистане. //Материалы второго конгресса социологов тюркоязычных стран на тему Гражданское общество и социальных процесс в XXI веке. – Алматы. 2008.
2. Воробьев О.Д., Топилина А.В. Миграция населения: теория и политика. Учебное пособие. -М.: 2012г.
3. Каланов К. Внутренняя миграция на неформальном рынке труда в Узбекистане.// Россия – Узбекистан:история и современность (ч.2). / ЕвроАзия. – Москва. № (Июнь) / 2008.

4. Максакова Л.П. Миграция и рынок труда в странах Средней Азии. – Ташкент, 2002.
5. Нодирова Н. О'zbekiston aholisining migratsion jarayonlaridagi ishtiroki (muammo va yechimlar). BMI. – Samarqand. 2015.
6. Bozkarauli A. Migratsiya jarayonlarini tartibga solishning mintaqaviy va milliy xususiyatlari. – Qarag'anda. 2012.
7. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi rasmiy sayti.
8. www.migration.uz – Tashqi mehnat migratsiyasi masalalari agentligi rasmiy sayti.
9. www.press-club.uz – O'zbekiston Respublikasi Xalqaro press klubi rasmiy sayti.